Alcumena
Pismo Interdyscyplinarne
Interdysciplinary Journal

Nr 1(1)/2020

CC BY SA

DOI: 10.34813/psc.1.2020.8
www.alcumena.fundacjapsc.pl

Kryzys na Bliskim Wschodzie od śmierci gen. Kassema Sulejmaniego do zestrzelenia ukraińskiego samolotu

Middle East crisis from death the of gen. Qassem Soleimani to the shooting down of the Ukrainian plane

Marcin Dobrowolski
ORCID: 0000-0002-1915-8583
e-mail: dobrowolski.mj@gmail.com
Akademia Marynarki Wojennej
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych

This article presents the events that took place in the Middle East in January 2020, which more or less directly resulted from the American assassination of General Qassem Soleimani and the downing of a Ukrainian airline plane by the Iranian armed forces in a maximally synthetic way. The article presents a number of comments by journalists dealing with the subject, as well as statements by politicians and scientific experts, which, according to the author, are able to paint a picture of past events on many different levels.

Keywords: Middle East, Iran, USA, Qassem Soleimani.

Dnia 03 stycznia 2020 Dżawad Zarif, irański minister spraw zagranicznych, zamieścił na swoim Twitterze następujący wpis: „Amerykański akt międzynarodowego terroryzmu, którego celem było zabójstwo Generała Solejmaniego – najskuteczniejszej siły zwalczającej Daesh (ISIS), Al Nusrah, Al Qaeda itd. - stanowi niezwykle niebezpieczną i głupią eskalację. USA ponosi odpowiedzialność za wszelkie konsekwencje swojego nieprzewidywalnego awanturnictwa”[1] (Zarif, 2020). Jak doniosły serwisy informacyjne na całym świecie, w nocy z 2 na 3 stycznia 2020 roku, na terenie portu lotniczego w Bagdadzie, na rozkaz prezydenta Donalda Trumpa[2], dokonując ataku za pomocą dronów, dokonano udanego zabójstwa generała Kassema Sulejmaniego oraz lidera Haszed Szaabi, szyickiej milicji w Iraku, Abu Mahdiego al-Muhandisa.

Kassem Sulejmani był dowódcą elitarnej brygady Al-Kuds wchodzącej w skład irańskiej siły zbrojnej Korpusu Strażników Rewolucji. Korpus Strażników Rewolucji został utworzony zaraz po zwycięstwie rewolucji islamskiej w 1979 roku. Należą do niego najbardziej lojalni i oddani reżimowi żołnierze. Jak pisze Małgorzata Abassy: „Zadania Korpusu są realizowane praktycznie we wszystkich obszarach życia społecznego, politycznego i gospodarczego kraju. (...) główne zadanie [korpusu] pozostało niezmienione: sprowadza się ono do pełnego wcielenia w życie założeń rewolucji islamskiej i jej eksportu poza granice Iranu(...)” (Abassy, 2019, s. 109). Natomiast brygada Al-Kuds to świetnie wyszkolona jednostka komandosów z doświadczeniem bojowym we wszystkich punktach zapalnych Bliskiego Wschodu, gdzie sięgają interesy Teheranu. Jak mówił, cytowany przez dziennik Rzeczpospolita irański pisarz i publicysta Hooman Majd: „Głównym zadaniem jednostki stała się obrona narodowych interesów Iranu poza jego granicami (...). Od tego momentu jednostka skupiła się na zwalczaniu wrogów Teheranu, wspieraniu proirańskich bojówek w całym regionie, organizowaniu zamachów, przewrotów i zabójstw” (Łuniewski, 2020). Sulejmani cieszył się zaufaniem Najwyższego Przywódcy Rewolucji Islamskiej Alego Chameneiego, posiadał olbrzymie wpływy w Iraku i Syrii. Był uważany za architekta regionalnej strategii Teheranu. Co istotne, był popularny wśród swoich żołnierzy, a także, według badań przeprowadzonych „przez naukowców z Uniwersytetu w Maryland wspólnie z irańskimi badaczami pokazał, że Sulejmani cieszy[ł] się zaufaniem 83 proc. Irańczyków” (Łuniewski, 2020).

[1] Wszelkie tłumaczenia z języka angielskiego pochądzą od autora.

[2] Sekretarz Stanu USA Mike Pompeo tłumaczył, że zamachu dokonano, aby zapobiec bezpośredniemu zagrożeniu. Z czasem jednak wiele wskazywało na akcję prewencyjną przygotowywaną przez dłuższy czas. por.: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa/pompeo-tiptoes-away-from-talk-of-imminent-attack-planned-by-irans-soleimani-idUSKBN1Z61TE.

Zamach na generała Sulejmaniego uwidocznił kilka problemów, o których pisze Robert Czulda: „Z punktu widzenia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Republiki Islamskiej jest to wielki cios. Wskazać można dwie zasadnicze płaszczyzny – psychologiczno-polityczną i strategiczną. Po pierwsze, to klęska wizerunkowa Iranu – śmiertelny wróg zabił czołowego dowódcę. (...) Iran w ostatnim czasie starał się podnieść poprzeczkę w regionalnej wojnie nerwów i pokazać, że jest gotów dalej eskalować napięcie. Trump wycofał się z tej gry, nie wspierając Arabii Saudyjskiej po serii ataków na tankowce i saudyjską rafinerię. Efektem był wyraźny w drugiej połowie 2019 roku kryzys wiary w amerykańskie gwarancje bezpieczeństwa wśród arabskich monarchii Zatoki Perskiej. Jednocześnie dzięki swej ryzykownej grze Teheran odsunął wówczas ryzyko wojny. Teraz jednak sytuacja diametralnie się odwróciła – to Amerykanie zaatakowali, a Trump pokazał, to co wcześniej pokazywali Irańczycy, a więc gotowość do zwiększania stawki tej ryzykownej gry. Iran nie może pozwolić sobie na otwartą wojnę ze Stanami Zjednoczonymi, ale jeśli nie zareaguje to przegra kolejną odsłonę psychologicznego starcia" (Czulda, 2020). Generała Kassema Sulejmaniego w Iranie ogłoszono męczennikiem a Najwyższy Przywódca Ali Chamenei ogłosił jego następcę na stanowisko dowódcy Al-Kuds. Został nim generał brygady Esmail Ghaani.

Śmierć generała wywołała lawinę komentarzy ze strony przywódców zainteresowanych państw, a także innych aktorów w regionie. Reuters przytoczył niektóre wypowiedzi w swoim serwisie internetowym dedykowanym Iranowi: „Wszyscy wrogowie powinni wiedzieć, że dżihad oporu będzie kontynuowany z podwojoną motywacją, a na bojowników w świętej wojnie czeka zdecydowane zwycięstwo" - powiedział Khamenei w oświadczeniu transmitowanym przez telewizję. Iran często określa kraje regionu i siły przeciwne Izraelowi i Stanom Zjednoczonym jako „front oporu". (...) „Męczeństwo Soleimaniego sprawi, że Iran będzie bardziej zdecydowany przeciwstawić się amerykańskiemu ekspansjonizmowi i bronić naszych islamskich wartości", powiedział Rouhani w oświadczeniu. „Bez wątpienia Iran i inne kraje w regionie szukające wolności zemszczą się za jego śmierć." (...) „Nalot na lotnisko w Bagdadzie jest aktem agresji na Irak i naruszeniem jego suwerenności, który doprowadzi do wojny w Iraku, w regionie i na świecie, powiedział w oświadczeniu Abdul Mahdi. Nalot naruszył również warunki amerykańskiej obecności wojskowej w Iraku i powinien zostać spełniony zgodnie z przepisami, które chronią bezpieczeństwo i suwerenność Iraku, dodał." (...) „Bezwzględny atak na międzynarodowe lotnisko w Bagdadzie ostatniej nocy jest bezczelnym naruszeniem irackiej suwerenności i międzynarodowych porozumień. Doprowadziło to do zabicia kilku dowódców, któ-

rzy pokonali terrorystów z [tzw.] Państwa Islamskiego", przekazało w oświadczeniu biuro [Wielkiego Ajatollaha] Sistaniego." (...) „Jako patron patriotycznego irackiego ruchu oporu wydaję rozkaz, aby wszyscy mudżahedini, a zwłaszcza Armia Mahdiego, Brygada Dnia Obiecanego oraz wszystkie patriotyczne i zdyscyplinowane grupy były gotowe do ochrony Iraku", powiedział w oświadczeniu (Gopalakrishnan, Kerry, 2020) [Muktada Al-Sadr]. Swój komentarz przedstawili też politycy amerykańscy: Mike Pompeo: „Irakijczycy - Irakijczycy - tańczący na ulicy w poszukiwaniu wolności; wdzięczni, że generała Soleimaniego już nie ma". Nancy Pelosi, przewodnicząca Izby Reprezentantów: „Dzisiejszy atak z powietrza grozi dalszą niebezpieczną eskalacją przemocy. Ameryka - i świat - nie może sobie pozwolić na eskalację napięć do punktu bez powrotu. Administracja przeprowadziła dzisiejsze naloty w Iraku bez zezwolenia na użycie sił zbrojnych (AUMF) przeciwko Iranowi. Co więcej, działanie to zostało podjęte bez konsultacji z Kongresem". Senator Jim Risch, republikański przewodniczący senackiej komisji ds. stosunków z zagranicą: „W imieniu wszystkich amerykańskich żołnierzy, którzy zginęli lub zostali ranni z powodu irańskiego IED lub rakiety w Iraku na przestrzeni lat, dziś sprawiedliwości stało się zadość" (Gopalakrishnan, Kerry, 2020).

Najwyższy przywódca nie tylko mianował następcę dowódcy Al-Kuds, ale także ogłosił rychłą zemstę. Te deklaracje z kolei wywołały falę spekulacji wśród ekspertów i dziennikarzy co do możliwości wybuchu wojny w regionie, która może się szeroko rozlać. Jakub Gajda na końcu swojej analizy dla Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego, zawarł następujące wnioski:

1. Eskalacja napięcia w regionie, najprawdopodobniej, objawi się w pierwszej kolejności w Iraku, również ze względu na śmierć al-Muhandisa.

2. Istnieje możliwość kolejnych ataków z terytorium Jemenu na amerykańskiego sojusznika – Arabię Saudyjską.

3. Należy spodziewać się większej aktywności szyickich grup w Libanie i ostrzału terytorium Izraela z terytoriów palestyńskich.

4. W wyniku wyżej wspomnianej eskalacji konfliktów bliskowschodnich i ewentualnego, lecz coraz bardziej prawdopodobnego wciągnięcia w otwartą wojnę samego Iranu, konsekwencje sięgną także Europy. Istotne pogłębienie kryzysu uchodźczego – to realna perspektywa na najbliższe miesiące.

5. Kolejna odpowiedź Waszyngtonu na działania irańskie/inspirowane przez Iran tudzież, milicje szyickie i uwikłanie Stanów Zjednoczonych w kolejną wojnę na Bliskim Wschodzie, odwróci uwagę Waszyngtonu od innych strategicznych regionów.

Poszerzy to pole do realizacji planów takim państwom jak Rosja i Chiny. Te dwa państwa stoją obecnie w najkorzystniejszej i najbezpieczniejszej pozycji w obliczu ewentualnego bezpośredniego starcia na linii Iran – Stany Zjednoczone (Gajda, 2020).

Jednym z natychmiastowych skutków zamachu był skok cen ropy (o 3 dolary za baryłkę), złota i japońskiego jena (Jones, Lash, 2020). Natomiast Pentagon zdecydował o wysłaniu kolejnych 3000 żołnierzy na Bliski Wschód (Adler i in., 2020). Rozpoczyna się wojna gróźb i nerwów po zapowiedzi odwetu przez Iran. Dnia 4 stycznia Donald Trump ogłosił, że w razie irańskiego odwetu Stany Zjednoczone mają zidentyfikowane 52 cele w Iranie, w które uderzą „bardzo szybko i bardzo mocno" (Shepardson, 2020) jak to Trump określił na swoim Twitterze. Następnego dnia, 5 stycznia, iracki parlament przegłosował rezolucje wzywającą rząd do wycofania wszelkich obcych wojsk z kraju. Jednak należy zauważyć, że rezolucje parlamentu, w przeciwieństwie do ustaw, są niewiążące, a taki ruch wymagałby nowego prawodawstwa w celu unieważnienia istniejącego porozumienia (Ibrahim, 2020). Lider Helzbollahu szejk Nasrallach grozi wojskom amerykańskim na Bliskim Wschodzie, że do domu wrócą w trumnach (Awadalla, Bassam, 2020). W Pakistanie zaś protestujący po śmierci Sulejmaniego tłum próbuje maszerować w kierunku amerykańskiego konsulatu w Karaczi (Hassan, Peshimam, 2020). Jak napisał Keith Johnson w Foreign Policy, także 5 stycznia, „Iran ogłosił, że nie będzie już przestrzegał żadnych ograniczeń w swoim programie jądrowym. Limity te stanowiły główny element porozumienia z 2015 roku, które kontrolowało starania Teheranu na rzecz budowy broni jądrowej, zanim administracja Trumpa jednostronnie wycofała się z porozumienia wielostronnego w 2018 roku. Irańska Organizacja Energii Atomowej (Atomic Energy Organization of Iran) stwierdziła, że od tej pory „irański program jądrowy nie podlega już żadnym ograniczeniom operacyjnym", w tym, ile kilogramów uranu może wzbogacić i w jakim stopniu" (Johnson, 2020). Ciało generała Kassema Sulejmaniego, po pożegnaniu w Teheranie przybyło 7 stycznia do rodzinnego Kermanu gdzie odbył się pogrzeb.

W nocy z 7 na 8 stycznia Iran przeprowadził atak odwetowy na Amerykańskie bazy w Iraku. 8 stycznia Al Jazeera donosiła: „Iran przeprowadził serię ataków rakietowych na amerykańskie obiekty w Iraku, (...). W pierwszych godzinach porannych w środę irańska telewizja państwowa przekazała, że Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej (IRGC) zaatakował bazę wojskową Ain al-Assad, w której stacjonują wojska USA. Uderzył także w drugi obiekt w pobliżu lotniska w Erbilu. Iraccy wojskowi powiedzieli w oświadczeniu, że w dwóch miejscach wystrzelono 22 pociski między

1:45 a 2:15. Dwie z 17 rakiet wymierzonych w bazę Ain al-Assad nie wybuchły, jak powiedzieli wojskowi, podczas gdy wszystkie pięć rakiet [wystrzelonych] na Erbil [było] wymierzonych w kwaterę główną koalicji. W oświadczeniu na Twitterze irański minister spraw zagranicznych Mohammad Dżawad Zarif powiedział, że Iran podjął i z powodzeniem stosuje „proporcjonalne środki w samoobronie" na mocy art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych. „Nie szukamy eskalacji ani wojny, ale będziemy się bronić przed każdą agresją", powiedział. W Waszyngtonie prezydent USA Donald Trump napisał we wtorek na Twitterze, że trwa ocena ofiar i szkód spowodowanych atakami" (Al Jazeera, 2020). Ostatecznie Pentagon ogłosił, że nikt z amerykańskiego personelu nie zginął w atakach.

Tego samego dnia agencja Reutera doniosła z Kijowa: „Katastrofa lotnicza w Iranie w środę, w której zginęło 176 osób, była pierwszym śmiertelnym incydentem z udziałem Ukraine International Airlines (UIA), a Boeing 737-800, jednym z najlepszych w swojej flocie, był pilotowany przez doświadczonych pilotów - mówili urzędnicy UIA. (...) Nie było od razu jasne, co spowodowało tę katastrofę, która miała miejsce kilka godzin po irańskim ataku rakietowym na siły pod dowództwem USA w Iraku" (Heavens i in., 2020). Dalej Reuters informował: „Wstępna ocena zachodnich agencji wywiadowczych jest taka, że ukraiński samolot, który rozbił się w środę w Iranie, nie został strącony przez rakietę, powiedziało jedno z kanadyjskich źródeł bezpieczeństwa. Źródło, które odmówiło identyfikacji, stwierdziło, że agencje uważają, iż samolot Boeing 737 uległ awarii technicznej. Samolot Ukraine International Airline rozbił się krótko po starcie z Teheranu" (Abocar i in., 2020). Tymczasem wśród rosnącego napięcia międzynarodowego związanego z Iranem, Przewodnicząca Izby Reprezentantów USA Nancy Pelosi ogłosiła poddanie pod głosownie rezolucji ograniczające uprawnienia prezydenta do działań zbrojnych wobec Iranu (Brice, Zargham, 2020).

Niejasności wokół wypadku ukraińskiego Boeinga narastały. Powołano komisję do zbadania przyczyn katastrofy. Z czasem zaczęły się pojawiać sugestie, że odpowiedzialnym za ten incydent mogą być irańskie siły zbrojne. Iran jednak zaprzeczał wszelkim spekulacjom na ten temat. Wreszcie 11 stycznia „(...) w sobotę rano Iran ogłosił, że jego siły zbrojne „nieintencjonalnie" zestrzeliły ukraiński samolot pasażerski w rezultacie „ludzkiego błędu". W katastrofie zginęło 176 osób. Wcześniej Teheran zaprzeczał jakoby, ponosił odpowiedzialność za tragedię. Opublikowany komunikat armii irańskiej głosi, że samolot ukraiński znalazł się blisko „ważnego obiektu wojskowego" Strażników Rewolucji Islamskiej i został omyłkowo wzięty za

„wrogi". Komunikat podkreśla, że irańskie siły zbrojne znajdowały się „na najwyższym poziomie gotowości" w związku z napięciem w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi. „W tych warunkach z powodu błędu ludzkiego, w nieintencjonalny sposób, samolot został trafiony" - stwierdza komunikat. W komunikacie znalazły się słowa ubolewania za tragedię oraz zapewnienie, że odpowiednie systemy zostaną zmodyfikowane, aby zapobiec podobnym „pomyłkom" w przyszłości. Podkreślono, że osoby odpowiedzialne za tragedię zostaną pociągnięte do odpowiedzialności" (PAP, 2020).

Profesor Rafał Ożarowski w swoim komentarzu do wydarzeń w Iranie powiedział: „Zestrzelenie samolotu ukraińskiego ma dwa oblicza: Pierwsze to jest kompromitacja oczywiście (...). Pojawiła się też taka teoria spiskowa, że tym samolotem lecieli ewakuowani szpiedzy" (Ożarowski, 2020).

Odwetowy atak rakietowy Iranu nie wywołał dalszych odpowiedzi ze strony Stanów Zjednoczonych. Zatem można uznać, że ta potyczka została zakończona. Chociaż echa tego zamachu nie milkną. Przyznanie się irańskich wojskowych do omyłkowego zestrzelenia ukraińskiego samolotu także ucięło wiele spekulacji. Kilka tygodni po tych wydarzeniach w Iranie zaczął się rozprzestrzeniać koronawirus. To zdecydowanie przyhamowało działania Iranu. Natomiast nie brakowało ostrych słów zarówno ze strony Iranu jak i USA. Zapewne, kiedy problem z wirusem zostanie opanowany, Iran będzie bardziej widoczny w regionie ponownie.

Bibliografia

Abassy, M. (2019). *Modernizacja w cieniu Allaha. Współczesny Iran*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Abocar, A., Ljunggren, D., Shumaker, L. (2020). Western intelligence agencies see no signs Ukraine airliner was shot down: Canadian source. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iran-crash-canada-intelligence/western-intelligence-agencies-see-no-signs-ukraine-airliner-was-shot-down-canadian-source-idUSKBN1Z72Q7. [dostęp: 17.06.2020].

Adler, L., Ali I., Brown, T., Stewart, P. (2020) Pentagon to deploy thousands of additional troops to Middle East. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa-middleeast/pentagon-to-deploy-thousands-of-additional-troops-to-middle-east-idUSKBN1Z21U4. [dostęp: 16.06.2020].

Al Jazeera and News Agencies. (2020). Iran launches missile attacks on US facilities in Iraq. *Al Jazeera*. Pobrane z: https://www.aljazeera.com/news/2020/01/rockets-fired-iraq-base-housing-troops-reports-200107232445101.html. [dostęp: 16.06.2020].

Awadalla, N., Bassam L. (2020). Hezbollah: U.S. forces in Middle East to go home in coffins. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-lebanon-hezbollah-nasra/hezbollah-u-s-forces-in-middle-east-to-go-home-in-coffins-idUSKBN1Z40IO. [dostęp: 16.06.2020].

Brice, M., Zargham, M. (2020). U.S. House to vote this week to limit Trump's military actions on Iran: Pelosi. Reuters. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-pelosi/u-s-house-to-vote-this-week-to-limit-trumps-military-actions-on-iran-pelosi-idUSKBN1Z72U6. [dostęp: 17.06.2020].

Czulda, R. (2020). Śmierć generała Solejmaniego to cios dla Iranu [KOMENTARZ]. *Defence24*. Pobrane z: https://www.defence24.pl/smierc-generala-solejmaniego-to-cios-dla-iranu-komentarz. [dostęp: 15.06.2020].

Gajda, J. (2020). Śmierć generała Solejmaniego – punkt zwrotny napięć amerykańsko-irańskich?. *Pulaski Policy Papers*. Pobrane z: https://pulaski.pl/pulaski-policy-paper-j-gajda-smierc-generala-solejmaniego-punkt-zwrotny-napiec-amerykansko-iranskich/. [dostęp: 16.06.2020].

Gopalakrishnan, R., Kerry, F. (2020). *Reuters*. Factbox: Reactions to the killing of Iranian general in a U.S. air strike. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-blast-reaction-factbox/factbox-reactions-to-the-killing-of-iranian-general-in-a-u-s-air-strike-idUSKBN1Z2070. [dostęp: 16.06.2020].

Hassan, S. R., Peshimam, G. N. (2020). Thousands protest in Pakistan over U.S. killing of

Iranian commander. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-pakistan-protests-iran/thousands-protest-in-pakistan-over-u-s-killing-of-iranian-commander-idUSKBN1Z40NR. [dostęp: 16.06.2020].

Heavens, A., Jones, G., Osborn, A. (2020). Iran crash is first fatal incident for Ukrainian airline. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iran-crash-ukraine-airline/iran-crash-is-first-fatal-incident-for-ukrainian-airline-idUSKBN1Z70U0. [dostęp: 17.06.2020].

Ibrahim, A. (2020). Iraqi parliament calls for expulsion of foreign troops. *Al Jazeera*. Pobrane z: https://www.aljazeera.com/news/2020/01/iraqi-parliament-calls-expulsion-foreign-troops-200105150709628.html. [dostęp: 16.06.2020].

Johnson, K. (2020). Is Iran Abandoning the 2015 Nuclear Agreement?. *Foreign Policy*. Pobrane z: https://foreignpolicy.com/2020/01/06/is-iran-abandoning-2015-nuclear-agreement-jcpoa/. [dostęp: 17.06.2020].

Jones, M., Lash H. (2020). Oil, safe havens surge after U.S. strikes kill Iran commander. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-global-markets/oil-safe-havens-surge-after-u-s-strikes-kill-iran-commander-idUSKBN1Z2042. [dostęp: 16.06.2020].

Łuniewski, M. (2020). General Sulejmani, postrach Bliskiego Wschodu. *Rzeczpospolita*. Pobrane z: https://www.rp.pl/Polityka/303229969-General-Sulejmani-postrach-Bliskiego-Wschodu.html. [dostęp: 15.06.2020].

Mohhamed, A., Psadelakis, D. (07.01.2020). Pompeo tiptoes away from talk of ‚imminent' attack planned by Iran's Soleimani. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa/pompeo-tiptoes-away-from-talk-of-imminent-attack-planned-by-irans-soleimani-idUSKBN1Z61TE. [dostęp: 16.06.2020].

Ożarowski R. (2020). Iran 2020 – od Solejmaniego do COVID-19. Rozmowa z P. Kusiakiem i Ł. Wyszyńskim. Pobrane z: https://www.facebook.com/amw.gdynia/videos/178886879998837/. [dostęp: 15.06.2020].

Polska Agencja Prasowa. (2020). Iran przyznał się do omyłkowego zestrzelenia ukraińskiego Boeinga. *Defence24*. Pobrane z: https://www.defence24.pl/iran-przyznal-sie-do-omylkowego-zestrzelenia-ukrainskiego-boeinga. [dostęp: 17.06.2020].

Shepardson, D. (2020). Trump says U.S. would hit 52 Iranian sites if American targets attacked. *Reuters*. Pobrane z: https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa/trump-says-u-s-would-hit-52-iranian-sites-if-american-targets-attacked-idUSKBN1Z30OB. [dostęp: 16.06.2020].

Zarif, M. D. (03.01.2020). The US' act of international terrorism... *Twitter*. Pobrane z: https://twitter.com/JZarif/status/1212946202280579073. [dostęp: 15.06.2020].